

¶ Pierre znal tento příběh už dávno, Karatajev jej vyprávěl jen jemu nejméně šestkrát a vždy byl při tom radostně vzrušen.

Příběh byl o starém kupci, který spořádaně a bohabojně žil se svou rodinou, a jednou se vypravil se svým přítelem, také bohatým kupcem, na trh do Nižního Novgorodu.

Kupci se ubytovali v zájezdním hostinci a šli spát; druhý den našli přítele našeho kupce oloupeného a s proříznutým hrdlem. Zakrvácený nůž byl nalezen pod polštářem starého kupce. Soudili ho, zmrskali, roztrhli mu nozdry, „jak se podle zákona sluší,“ říkal Karatajev, „a poslali na nucené práce. A tak, brachu milá,“ ~~na tomto místě zastihl Pierre Platónovo vyprávění,~~ „uplynulo od té příhody nějakých deset let a možná i víc. Žije stařeček v káznici. Všechněm se podrobuje, nic špatného nedělá. Jen Boha o smrt prosí. Dobrá. Stalo se, že se jednou v noci sešli, teda ti trestanci, jako teď my tady a stařeček s nimi. A začalo se povídat, zač tam kdo trpí a čím je vinen před Bohem. Tak si vyprávěli, jak jeden zabil člověka, jiný dva, třetí zapálil, čtvrtý utekl statkáři, jen tak pro nic za nic. Začali se vyptávat taky stařečka: za co ty, dědečku, tady trpíš? Já, bratři moji milí, povídá on, tady trpím za hříchy své i za hříchy jiných. Já jsem ani nikoho nezabil, ani nic cizího nevzal a ještě jsem chudým almužnu dával. Já jsem, moji znejmilejší, kupec a měl jsem velké jmění. Tak a tak to bylo, povídá. A vykládá jim, představte si, jak se to všechno zběhlo. Já, povídá, si ani kvůli sobě nenaříkám. Mě, víte, asi navštívil pánbůh. Jen staré a děti je mi líto. A stařeček se dal do pláče. Náhodou byl mezi těmi trestanci, víte, zrovna ten člověk, co kupce zabil. Kde to bylo, dědečku, ptá se. Kdy, v kterém měsíci, vyptal se na všecko. Srdce se mu sevřelo. Přijde takhle ke stařečkovi a padne mu rovnou k nohám. To kvůli mně tu, dědečku, hyneš, povídá. Je to pravda pravdoucí: ten člověk se tu trápí úplně nevině, děti. Já, povídá, jsem to udělal, a když jsi spal, strčil jsem ti nůž pod hlavu. Odpusť mi to, dědečku, pro boha živého, povídá.“

Karatajev se odmlčel, s radostným úsměvem se zadíval do ohně a urovnal v něm polena. „A stařeček nato: Bůh prý ti odpustí, vždyť prý jsme všichni před ním hříšní, a já tu trpím za své hříchy. Zaplakal hořkými slzami. A co bys řekl, sokolíku,“ Karatajev zářil úsměvem stále jasnějším a nadšenějším, jako by se v tom, co se právě chystal povědět, tajila největší krása příběhu a veškerý jeho smysl, „a co bys řekl, sokolíku, ten vrah se udal u ředitele káznice. Zabil jsem šest lidí, povídá (byl to velký zločinec), ale ze všeho nejvíc je mi líto tohohle dědečka. Ať si na mne nenařiká. Vysvětlil to všecko; sepsali to, poslali lejstro, všechno jak se patří. Ale bylo to daleko a táhlo se to dlouho, než byl soud a rozsudek a než rozepsali všecka lejstra, jak to má být, teda po všech ouřadech. Šlo to až k carovi. No a pak konečně přišlo carovo nařízení: že mají pustit kupce na svobodu, dát mu náhradu, jakou na soudu rozhodli. To lejstro přišlo a oni začali dědečka hledat. Kde je ten dědeček, co tak nevině a marně trpěl? Je tu papír od cara. Začali ho hledat,“ Karatajevovi se roztrásla brada. „Ale jemu už Pánbůh odpustil, už byl na pravdě boží. Tak je to, sokolíku,“ skončil Karatajev a dlouho hleděl před sebe, mlčky se usmívaje.

Ani ne tak sám příběh jako jeho tajemný smysl, nadšení a radost, jež zářily z Karatajevova obličejce při vyprávění, a jejich tajemný význam – to vše naplňovalo teď Pierrovu duši nejasnou radostí.